

A HELYI HAGYOMÁNYOK SZEREPE A KÖZÖSSÉGI REZILIENCIA KIÉPÍTÉSÉBEN A MEZŐCSÁTI JÁRÁSBAN¹

Bevezetés

Az ökológiai kutatásokban az 1970-es évektől bevezetett reziliencia fogalma (HOLLING, 1973) mára számos tudományterületen vált meghatározó értelmezési keretté, amely a széleskörű elterjedtség hatására különféle megközelítéseket eredményezett. Az ökológiai irányzat az egymásba ágyazódó, egymással kölcsönhatásban működő szerveződési szinteket (természet, egyén, közösség, gazdaság, kultúra, társadalom) felölelő társadalmi-ökológiai rendszerek adaptív kapcsolataival és tanulásával foglalkozik, és a rezilienciát a rendszer ama képességeként értelmezi, amely valamilyen sokkhatás esetében, krízishelyzetben lehetővé teszi a folyamatos változást és adaptációt, megőrizve eközben a rendszer eredeti funkcióját, szerkezetét, önazonosságát, visszacsatolásait, míg más definíciók a rugalmas ellenállást emelik a középpontba, amely valamilyen súlyos zavart követően elősegíti az egyensúlyi állapothoz, egy korábbi stabilitáshoz történő visszatérést (BERKES – ROSS, 2013, 6.; SZÉKELY, 2015, 11.; SZOKOLSZKY – V. KOMLÓSI, 2015, 12–15.). Habár az ember és környezet egységét szem előtt tartó vizsgálatok a rendszer integráns részeként kezelik a társadalmi (és gazdasági) tényezőket is, mégis elsősorban az ökoszisztémák működésének és rendszerjellemzőinek² vizsgálata vált hangsúlyossá, míg a közösségek elemzési szempontjai – miként arra a Berkes–Ross szerzőpáros rámutat – a szociális tanulás fontosságának kiemelése mellett egyelőre kevésbé kidolgozottak, és elsősorban a helyi erőforrásoktól erősen függő, környezetéhez kulturálisan is szorosan kapcsolódó közösségek esetében relevánsak (BERKES – ROSS, 2013, 7–10.).

A közösségi rezilienciával kapcsolatban komplexebb megközelítést alkalmaz a pszichológia,³ amely elsősorban a katasztrófahelyzetekhez, illetve egyéb traumás eseményekhez kapcsolódó egyéni rezilienciát vizsgálva fordította figyelmét az egyént körülvevő viszonyrendszer, és így a közösség szerepe felé, melynek során a közösség erősségeinek azonosítására és fejlesztésére fókuszált. A változás, bizonytalanság⁴ leküzdéséhez szükséges eszközök sorába kompetenciák, kapcsolatok, tudás, gazdasági és fizikai erőforrások egyaránt beletartoznak, így például: a cselekvőképesség, az önszerveződés, az együtt-

¹ A tanulmány az ELKH *Társadalmi és kulturális reziliencia a Kárpát-medencében* című, 57004 témaszámú projekt keretében készült.

² Például komplexitás, nemlinearitás, többszintűség, dinamizmus, kiszámíthatatlanság, megújulási ciklusok, rendszermemória.

³ A kétféle megközelítést, illetve azok integrálását bemutatja: BERKES – ROSS, 2013.

⁴ A kutatások egyre nagyobb mértékben foglalkoznak a lassabb ütemű változásokra adott közösségi válaszokkal, illetve a „társadalmi fordulat” hatására a helyekkel, kötődésekkel, társadalmi igazságossággal, megélhetéssel, többnyire a vidéki közösségek körében (MACKAY – FOUNTAIN – CRADOCK-HENRY, 2018, 215.).

működésen alapuló döntéshozatal és jövőkép, a hatékony kommunikáció, közösségi infrastruktúra, sokszínű és innovatív gazdaság, a társadalmi kapcsolatok/hálózatok, a társadalmi befogadás/igazságosság, értékek és hiedelmek, ismeretek és készségek el-sajátítása, pozitív szemléletmód (BERKES – ROSS, 2013, 11–14.; V. KOMLÓSI – RICHTER, 2015, 63–68.; MACKAY – FOUNTAIN – CRADOCK-HENRY, 2018, 215–216.).

Hasonló célkitűzések jellemzik az egyszerre módszert, szakmát és mozgalmat is jelentő, magyar viszonylatban a közművelődésből önállósodó közösségfejlesztést,⁵ amely mindig lokalitásban értelmeződik, és alapértékei között szerepel a közösségi részvétel, a képessé tevés (*empowerment*), a kezdeményezés, a civil társadalmi öntevékenység és a társadalmi párbeszéd, együttműködés kialakítása. A folyamatjellegű és komplex „közösségi beavatkozás” része a helyi akarát feltérképezése, közösségi események szervezése és az alulról jövő cselekvések felkarolása (PÉTERFI, 2021, 11–15.; VERCSÉG, 2020, 18–37.). A hazai gyakorlatban a főképp európai uniós forrásokat felhasználó vidékfejlesztési projektek esetében elsősorban a – közművelődési, szociológiai, szociál-politikai, mentálhigiénés, pszichológiai stb. szempontokat egyesítő – közösségfejlesztés ernyőfogalma keretében kerülnek kifejtésre azok a tevékenységek, amelyek a közösségi rezilienciát erősítik, s ezt a kifejezést használja számos, a területhez kapcsolódó civil szervezet is.⁶

Mind a rezilienciát, mind a közösségfejlesztést középpontba állító kutatások a fenti ismérveken kívül egybehangzóan kiemelik a közösségek belső kohéziójának, a közösséghez tartozás érzésének, illetve a helyhez való kötődésnek a fontosságát is, és újabban ezzel összefüggésben a kulturális tevékenység, a társadalmi események, valamint a hagyományos kulturális gyakorlatok reprodukálásának jelentőségét. Ehhez kapcsolódva tanulmányomban a Dél-Borsodban fekvő Mezőcsáti járás települési-járási szintű közösségi rendezvényeit teszem vizsgálat tárgyává, áttekintve azok kialakulásának folyamatát a rendszerváltástól kezdve. Ennek során kiemelt figyelmet fordítok annak bemutatására, hogy a lokális közösség miként kezdte el felértékelni hagyományait, hogyan és milyen céllal jeleníti meg azokat a közösség egészét megszólító eseményeken, milyen szerepet játszanak e folyamatban a külső ösztönzések (fejlesztési stratégiák, pályázati kiírások), illetve a helyi civil szervezetek, és hogyan járulnak hozzá a helyi identitás és kohézió növeléséhez. Forrásként a helyi és kistérségi újságokban⁷ a rendezvényekről beszámoló sajtócikkeket és a programok szervezésében közreműködő személyekkel 2023 folyamán általam készített, félig strukturált interjúkat használtam fel, továbbá támaszkodom a rendezvények helyszíni megfigyelése révén szerzett tapasztalataimra.

⁵ Napjainkra számos további szakma kapcsolódik a területhez, így a szociális munka, vidékfejlesztés, ökológia, urbanisztika, mentálhigiéné.

⁶ A fogalmi expanziót jelzi, hogy a falusi közművelődési intézményhálózatot is a közösség, közösségfejlesztés fogalmát középpontba állítva szervezték át, s létesítettek Integrált Közösségi Szolgáltató Tereket (IKSZT) országszerte.

⁷ 2004 és 2012 között havonta jelent meg a *Mezőcsáti Kistérség* című lap, amely többnyire egy-egy oldalt szentelt valamennyi térségi településnek. Leggyakrabban az előkészítés alatt álló vagy már megrendezett eseményekről közöltek programajánlókat, tudósításokat. Emellett a *Csáti Újság* is több beszámólót közölt a témában.

A vizsgálat helyszíne: a Mezőcsáti járás

A térséggel kapcsolatos kutatások a 19–20. század fordulóját követő időszakban a jelenlegi 8 helyett akkor még 24 településből álló Mezőcsáti járás társadalmi-gazdasági elmaradottságát, kedvezőtlen közlekedés-földrajzi helyzetét, megyehatár menti fekvését, „határzóna jellegét” emelik ki (MÁRKUS, 1986; VADÁSZ, 1995). Ez a belső periféria-jelleg napjainkig meghatározza a térség lehetőségeit. A szocializmusban a járás északi falvaiban elsősorban a Leninvároshoz köthető ipartelepítés miatt gyorsan lezajlott a foglalkozási átrétegződés, jelentősen csökkent a mezőgazdasági keresők száma. Ez a folyamat egészen máshogy zajlott a járás délebbi falvaiban – amelyek mostani vizsgálatom elsődleges helyszínei –, ahol elsősorban a térsz biztosított helyben munkalehetőséget, az ipari központok (Leninváros és Miskolc) viszont már messze estek, ezért a mezőgazdasági népesség aránya mindvégig magas volt, az átrétegződés lassan zajlott. Mindez a települések népességmegtartó képességére is befolyást gyakorolt: 1949–1990 között a járás északi települései jelentős mértékben növelték lakosság számukat, míg az egyre inkább zárvány-jelleget öltő déli települések 1949-hez képest a lakosságuk 30–50%-át elveszítették, s ez a folyamat még napjainkban sem zárult le (ISPÁN, 2020, 71–78.).

A Kovács Katalin és munkatársai által 2004-ben készített – a munkahelyek számának visszaesésére, a foglalkoztatási és ingázási arányokra és irányokra, a foglalkoztatató ágazatokra, a jövedelmi és képzettségi viszonyokra alapozott – település- és kistérség-tipológia a Mezőcsáti kistérséget a társadalmi krízisövezetként definiálható szegregálódo térségek közé sorolta, melyek jellemzője az etnikai színezetű szegénység, nagymértékű képzetlenséggel, alacsony szintű foglalkoztatással (különösen a nők esetében) és jelentős mértékű inaktivitással, az átlagostól messze elmaradó jövedelmekkel társulva (Kovács, 2013, 26–27.). Részben ez a körülmény tette szükségessé, hogy 9 település kivált a Tiszaújvárosi és a Mezőkövesdi kistérségből, és 2004-ben megalakította a Mezőcsáti kistérséget, amelytől a fejlesztési támogatások sikeresebb megszerzését várták. A 2007-es és 2014-es kormányrendelet is a komplex programmal segítő leghátrányosabb helyzetű kistérségek közé sorolta a mezőcsáti.⁸ A városi rangú járásközpont, Mezőcsát lakosság száma az ezredforduló óta folyamatosan csökken (2022-ben 5661 fő), valódi centrum szerepet (sem a szolgáltatások, sem a munkahelyek tekintetében) nem képes betölteni a térségben. A járás népesebb települései közé sorolható Tiszakeszi (2508 fő), Tiszatarján (1387 fő), Igrici (1113 fő) és Ároktő (1026 fő), míg ezer alatti lakosságszámmal bír Gelej (578 fő), Tiszadorogma (325 fő), Tiszabábolna (304 fő) és Tiszavalk (311 fő).⁹ A járás kisebbségei közül a legnagyobb arányt a romák képviselik, akik a 2011-es becslés szerint a 14 446 fős járás kb. 25%-át alkották, legmagasabb arányban Mezőcsát,

⁸ A kedvezményezett térségek besorolásáról szóló 311/2007 (XI.17.), majd a 290/2014 (XI.26.) kormányrendelet szerint a komplex programmal segítő leghátrányosabb helyzetű 33 kistérség közé sorolták (7., illetve 16. hely). A lokális HDI-index szerint is a 10 legalacsonyabb értékkel rendelkező kistérség között szerepelt a mezőcsáti 2011-ben (8. hely) (SZENDI, 2015, 566.).

⁹ A népességszámmal vonatkozó adatok 2022-esek. Forrás: Magyarország Helynévtára. https://www.ksh.hu/apps/hntr.main?p_lang=HU (letöltés ideje: 2023. szeptember 4.) A kistérségeket 2013-tól felváltó járások megalakítását követően Tiszabábolna és Tiszavalk a Mezőkövesdi járáshoz csatlakozott, a Mezőcsáti járáshoz pedig Hejőpapi érkezett.

Ároktó, Igrici, Tiszakeszi és Tiszatarján településeken, míg Tiszavalk, Tiszabábolna, Tiszadorogma és Gelej falvakban nem, vagy alig éltek.¹⁰

A térség közösségi rendezvényei

A rendszerváltás után tömegesen elterjedő rurális fesztiválok, közösségi ünnepek, falunapok létrejötte kapcsán a kutatók kiemelik, hogy azok a szocialista korszak után önrendelkezésüket visszakapó helyi közösségek helykereséséhez, a vidéki lakosság elvándorlására és a közösségi kapcsolatok meggyengülésére is reflektáló önmeghatározási igényéhez kapcsolódtak, ezeken keresztül mutatva fel – saját maguk és a kívülállók számára egyaránt – lokális értékeiket, erősítve a lokális identitást és a társadalmi kohéziót (LOVAS KISS, 2011, 9–12.). Önképük szimbolikus kifejezésére gyakran valamilyen – Pusztai Bertalant idézve – marginális egyediséget kerestek, amely lehetett egy ismert vagy teljesen elfeledett szokás, sajátosság. Ugyanakkor a szervezők egyfajta kulturális brókerként arra törekedtek, hogy a helyi lakosság érzelmi kötődését, a lokális identitás erősítését célzó ünnepek a kívülállók számára is olyan vonzerőt képviseljenek, amelyre falusi turizmus építhető. Történeti, természeti vagy kulturális jellegzetességek hiányában a megalkotott hagyományok is jól szolgálták ezt a célkitűzést (PUSZTAI, 2019, 96–97.).

A vizsgált településeket a kutatók a Borsodi Mezőség, illetve a Borsodi-hevesi Tisza mente kistérséghez sorolják, amely természetföldrajzilag jól elkülönülő egység (BORSOS, 2011, 286–291.). A gazdálkodás alapját jelentő ártéri, valamint a külterjes, rideg állattartás a 19. század közepi folyószabályozást követően visszaszorult (a Borsodi Mezőség szikes pusztáin viszont továbbra is jelentékeny maradt), és hangsúlyosabbá vált az extenzív szántóföldi termelés, a folyó mentén pedig jellemző volt a halászat, pákászat, csikászat (BENCSIK, 1982, 407–410.; MÁRKUS, 1986). Mezőcsát kiemelkedett kézművesiparával, különösen fazekas termékei, díszkerámiája vált országos hírűvé, emellett bőrfeldolgozása és pásztorművészete is jelentős volt, míg a falvak lakóinak többsége háziipari tevékenységgel (pl. vessző-, szalmafonás) egészítette ki a jövedelmét és háztartási szükségleteit (FÜGEDI szerk., 1997). Mezőcsát havi vásárai mellett a Tisza két partján fekvő települések közötti piaci kapcsolatok különösen meghatározóak voltak: a jobb parti falvak a háziipari termékek mellett pl. zöldséget, gyümölcsöt hordtak a túlsó oldalon fekvő nagyobb lélekszámú települések piacaira. Ezek az adottságok és hagyományok többé-kevésbé egyformán jellemezték e falvakat, ezért is izgalmas megvizsgálni,

¹⁰ MEZŐCSÁTI JÁRÁS, 2015, 24.; MEZŐCSÁTI KISTÉRSÉG, 3–4. A mezőcsáti cigányságról részletesebb adatok is rendelkezésre állnak. Az 1984-es CIKOBÍ felmérés 861 főt, a 2013-as önkormányzati becslés mintegy 1700 főt tartott nyilván, amely az ekkor 6036 főnyi város lakosságának 28%-át tette ki. A településen régebb óta élő magyarcigányok (romungrok) az 1950–60-as évektől nagy létszámban dolgoztak segédmunkásként a járás nagyüzemeiben, illetve a helyi térszben és melléközemeiben. A településközpontoz közel, de szétszórva fekvő ingatlanokban éltek, míg telepszerűen, putrikban mintegy harmincöt oláh cigány család élt. A 2000-es évektől városszerte költöztek olcsó, régi ingatlanokba, miközben szegregátumok is kialakultak. A cigány lakosság folyamatos beköltözésén kívül jellemző a nem cigány lakók jelentős elvándorlása, és a város népességének folyamatos csökkenése, továbbá az 1980-as évektől egyre növekszik a vegyes etnikumú családok, háztartások száma (PÉNZES – PÁLÓCZI – KOSZTA, 2018, 117–119.).

hogyan használták az egykor közösen birtokolt népi kultúra egy-egy elemét, megelőzve a többieket, saját identitásuk meghatározására és egyediségük felmutatására.

A járás települései a rendszerváltást követően nagyon hasonló rendezvénypalettát alakítottak ki. Ezek között szerepelnek az önkormányzatok által elsőként megszervezett falunapok, majálisok, az 1990-es évek közepétől terjedő, és azóta is szinte minden településen megtartott szüreti felvonulások,¹¹ s az utóbbi évtizedben már általánossá váló falukarácsonyok. Az ezredfordulót követő évtized második felétől több új rendezvény bevezetésére is sor került, melyek például a szomszédos települések közötti, illetve térségi szintű kapcsolatokat, vagy éppen az ökológiai gondolkodás jegyében a helyi természeti értékeket állították a középpontba (*1. táblázat*). A tartósan, vagy csak rövidebb időszakon keresztül fennálló rendezvények az idővel egyre fontosabbnak tűnő egyedi vonások kiemelése mellett is nagyon hasonló forgatókönyvet követnek már az 1990-es évektől kezdve. A programstruktúrában elsősorban a különféle korosztályokra szabott kísérőprogramok dominálnak, melyekre a sablonosság, sematikusság jellemző. Ezek sorában a reggeli horgászversenyek, focimeccs, gyermekprogramok (ugrálóvár, arcfestés, csillámtetoválás, lufihajtogatás, kézműveskedés, népi fajták stb.), ebéd, főző-, esetleg sütőversenyek, ügyességi versenyek, énekes-táncos szórakoztató műsorok (népzenei, népdal, operett műsorok, sztárvendég fellépése stb.) és az esti utcabáldiszkó rendszeresnek mondható. (*1–2. kép*)

A helyi sajátosság és egyediség megragadása sokszor inkább csak a rendezvények elnevezésében mutatkozott meg. A rendezvények elkeresztelésébe a legdélebbi Tisza menti falvak, Tiszadorogma, Tiszabábolna és Tiszavalk kapcsolódott be elsőként. E három település a fennmaradt népi építészeti emlékei (vert- és vályogfalú, alföldi jellegű parasztházai), a csendes környezet és a természeti értékek (a Borsodi Mezőség Tájvédelmi Körzet, a folyó és a Tisza-tó) révén már az 1980-as évektől felkeltette az idegenek – különösen a horgászok – figyelmét, s ekkortól kezdődött meg az üresen álló házak felvásárlása és hétvégi házként történő hasznosítása. Az előregedő településeken mára jelentős számban vannak jelen nem tősgyökeres magyar és – a falvakhoz valamilyen korábbi kötődéssel bíró – külföldi tulajdonosok,¹² gyakran már befektetői szándékkal. Ez a helyzeti előny párosult a rendszerváltást követően a Tisza-tavi turisztikai régió kiépülésével és intézményesülésével, amely kitörési lehetőségként kínálta a falusi turizmust e települések számára. Ehhez a polgármesterek – habitustól függő mértékben – igyekeztek biztosítani a kereteket, elsősorban az infrastrukturális fejlesztések révén (panzió, csónak- és hajókikötő, tanösvény, sportpályák létesítése), a településkép védelmével, továbbá a helyi rendezvények országossá fejlesztésével, településmarketinggel, például saját színes prospektusok készítésével, illetve idegenforgalmi vásárokon, kiál-

¹¹ Ezek megrendezésének hagyománya a térség falvaiban az 1920-as évekre nyúlik vissza, azonban az 1980-as évekre e szüreti felvonulások több helyen is megszűntek.

¹² A nem tősgyökeres háztulajdonosok egy része állandó jelleggel él a településen, míg mások leginkább hétvégéken, nyaranta tartózkodnak a helységben. Tiszadorogmán 2005-ben 256 lakást és már több mint 60 hétvégi háztulajdonost tartottak nyilván. Tiszavalkon 2009-ben a falu 180 ingatlanából kb. 40 volt idegen kézben a polgármester összegzése szerint (Leader+. *Mezőcsáti Kistérség*, 2, 8, 2005. augusztus, 8.; Nyíló világ. *Mezőcsáti Kistérség*, 6, 3, 2009. március, 11.).

1–2. kép Focimeccs és táncház a mezőcsáti majálison 2023-ban.
Fénykép: Ispán Ágota Lília

lításokon történő megjelenéssel.¹³ E rendezvények a Tisza-tavi turisztikai szervezetek¹⁴ marketingszakemberei szorgalmazására kaptak megkülönböztető elnevezést.¹⁵

Tiszadorogma például 1993 óta augusztus 20-án rendezte meg a Tisza túl partján fekvő Egyekkel közös falunapi rendezvényét, utalva a két település közötti, egykori élénk kapcsolatokra, az egyeki heti piacolás emlékére.¹⁶ Ekkoriban a helyi közösség tagjai közti kapcsolatok ápolásán volt a hangsúly: „*Meg akkor csak így főzött mindenki magának, főleg öreget. Tudod mi az az öreg vagy öhöm? Slambuc. Tehát mindenki főzött, meg ilyen ügyességi játékokat kitaláltunk, de hát akkor még nem hívtunk énekest, meg meg se tudtuk volna fizetni, meg miből.*” A tiszadorogmai esemény – az akkori polgármesterasszony visszaemlékezése szerint – a Tisza-tavi Önkormányzatok Szövetségének elnökségi tagja javaslatára vette fel 1999-ben a Vesszős Napok nevet,¹⁷ mivel a falu a megélhetését a 19. század közepe óta meghatározó kosárfonásról vált ismertté környezetében (PAPP, 2000). Az eseményen a sok hazalátogató elszármazott és rokon, valamint a környező települések lakossága mellett – a rossz közúthálózat ellenére – egyre nagyobb számban jelentek meg turisták is. A rendezvény fokozatosan adaptálódott a turizmus igényeihez: részévé vált a Tisza-tavi rendezvénysorozatoknak (Tisza-tavi Randevú, 2004; Szevasz, nyár! 2005; Tisza-tavi Fesztivál), amely professzionális rendezvényszervezők közreműködésével járt együtt, illetve időszakosan komoly pénzügyi támogatáshoz is hozzájutottak általa. A helyi értékek bemutatása és a családi hangulat megteremtése mellett ismert sztárok fellépése is szerves elemévé vált a programnak, amely a 2000-es évek közepére már több ezer látogatót vonzott a két településre.¹⁸ Ekkor kerültek átadásra – akárcsak a szomszédos Tiszabábolnán és Tiszavalkon – a „Legvirágosabb lakóház” és a „Legvirágosabb hétvégi ház” címek. A két, olykor háromnaposra is felduzzasztott rendezvény már egyértelműen idegenforgalmi célokat szolgált.

A külső ösztönző szerepét tölti be a mezőcsáti székhellyel 2007-ben létrejött Dél-Borsodi Leader Iroda is.¹⁹ Az alulról építkezés elvét, az együttműködést, a hálózatosodást előtérbe állító szervezet fejlesztési stratégiájában a lokális identitás építése mellett turisztikai és gazdasági szempontból is fontos szerepet szántak a helyi értékeknek. En-

¹³ HENCZ Zsolt: Gondolatcsere. *Mezőcsáti Kistérség*, 3, 9, 2006. szeptember, 7.

¹⁴ Például a Tisza-tavi Turisztikai Tanács, később a Tisza-tó Térségi Fejlesztési Tanács – utóbbi feladata volt a térségi szereplők közötti aktív együttműködés, fejlesztések összehangolása.

¹⁵ Tiszavalk a gyékényszövés hagyománya miatt Gyékényes Napok, Tiszabábolna ilyen jellegzetes tradíció híján Pákász Napokra keresztelte a saját falunapját. Emellett Ároktő 1999-től Csörsz-napokra, míg Tiszakeszi 2006-ban Keszi Napokra, majd Bográcsfesztiválra nevezte át legnagyobb közösségi ünnepét, Gelej pedig 2008-ban Sajtífesztiválra a falunapot. Emellett új kezdeményezések is születtek: Ároktő 2007-től a Tisza túlpartján fekvő Tiszacsegével közösen Kecsege Fesztivált rendez, Tiszatarján 2008-tól a WWF-program keretében megszervezett eseménye A nagy ugrás nevet kapta (a tömeges folyóba ugrás célja a vizek értékeire való figyelemfelhívás), azóta Bivalyos napokat szervez.

¹⁶ A páros rendezvényt 2011 óta önállóan szervezik meg a települések.

¹⁷ Lásd még: A valki gyékény és a dorogmai vessző. *Hajdú-Bihari Napló*, LVI, 206, 1999. szeptember 4., 6.

¹⁸ Összegzés. *Mezőcsáti Kistérség*, 2, 9, 2005. szeptember, 8.

¹⁹ Az iroda tevékenysége 37 településre terjed ki, amelyek a Mezőcsáti mellett a Mezőkövesdi, Tiszaújvárosi és Miskolci járáshoz tartoznak.

nek érdekében támogatták például a települési és térségi kapcsolati hálók megerősítését szolgáló, helyi értékeket középpontba állító, önálló arculattal bíró rendezvények, fesztiválok, kiállítások és ifjúsági táborok szervezését, kiadványok elkészítését és a térségi marketing fejlesztését.²⁰ A vizsgált rendezvények szinte mindegyike támogatásért folyamodott a szervezethez, így pályázati kiírásaik, értékelési szempontjaik érvényesültek a szervezésben. A fesztiválszerű, többnapos események nagyobb támogatásban részesültek, mint a falunapok, s igyekeztek is ösztönözni a falvakat ezek megrendezésére, egy vonzó marketing kialakítására. Magasabb pontszámot kaptak azért, ha az önkormányzat együttműködik két civil szervezettel, a legutóbbi felhívásukban már elvárás volt az is, hogy a fellépők díjazásából legalább 10%-ot a helyi hagyományörző egyesületek kapjanak. Miként az iroda vezetője megfogalmazta: „*A Leaderben kapcsolatot, hálózatot építünk, tehát fontos, hogy a hejőbábai nyugdíjas kórus elmenjen Szentistvánra, hogy körülnézzen, meg föllépjön egy fél óra erejéig, és az úti költséget legalább kifizetik.*”

A járás települési részesei voltak egy uniós finanszírozású, országosan futó, főképp települési és térségi keretek között megvalósított közösségfejlesztési folyamatnak is.²¹ A 2018–2022 között zajló ún. TOP-os (Települési Operatív Program) pályázatok célja a helyi identitás és kohézió erősítése volt a közösségfejlesztés módszertanával, melyhez a szakmai-módszertani háttérrel – a szintén uniós támogatással létrejött – „Cselekvő Községek” projekt szolgáltatotta.²² Mivel ez utóbbi projekt vezetője a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Oktatási és Módszertani Központ volt,²³ nem meglepő, hogy módszertani útmutatójukban a közösségfejlesztés alapelveinek érvényesítése és eszközeinek, módszereinek²⁴ felhasználása mellett hangsúlyosan jelenik meg a néprajzi tartalom is. A példaként szereplő közösségi tevékenységek, események, programok elsősorban a helyi hagyományokhoz kötődnek, melyekhez kapcsolódva javasolják a helyi társadalom számára releváns ünnepek, szokások összegyűjtését és jelen helyzethez adaptálását, alkalmat teremtve ezáltal a közösség önreprezentációjára és a generációk közötti párbeszédre (ARAPOVICS – VERCSEG, 2017, 30–32.).²⁵ A vizsgált települések szempontjából némi-

²⁰ A 2014–2020-as tervezési időszakra szóló Helyi Fejlesztési Stratégia cselekvési terve: <https://www.delborsodileader.hu/images/stories/hirek/2016/hvs/cster2016.pdf> (letöltés ideje: 2023. augusztus 28.).

²¹ A helyi identitás és kohézió erősítése Mezőcsáton és környékén. TOP-5.3.1-16. Konzorciumi tagok: Ároktő, Hejőkürt, Hejőpapi, Igrici, Mezőcsát, Tiszadorogma, Tiszakeszi, Tiszatarján önkormányzatai. A támogatás összege 41.500.000 Ft. <https://www.mezocsat.hu/?module=news&action=getfile&fid=138896> (letöltés ideje: 2023. augusztus 23.).

²² A projekt keretében kiépült egy szakmai segítőhálózat, továbbá kutatásokat folytattak, tanulmányokat, kiadványokat adtak közre.

²³ Konzorciumi partnerei a Nemzeti Művelődési Intézet és az Országos Széchényi Könyvtár voltak.

²⁴ Például közösségi interjú, közösségi beszélgetés, közösségi felmérés, közösségi tervezés, helyi cselekvési terv.

²⁵ A példaként említett ünnepek között szerepeltek a naptári vagy egyházi év jeles napjai (pl. karácsonyi betlehemezés, Anna-napi bálók), a mezőgazdasági év eseményei, természeti ünnepek (pl. farsangi multság, szüreti multság, nyári napéjegylenlőség), illetve a helytörténeti eseményekhez fűződő szokások, ünnepek (pl. a település alapításának ünnepe, egyéb történelmi esemény emléke). Néprajzi tematikát érintenek továbbá az alábbi tevékenységek: közösségek szomszédolása, a helyi értékeket bemutató közösségi kiállítás, a helyi emberek tudását, jártasságát bemutató tankatalógus és települési értéktár, falukönyv, kalendárium létrehozása, helyismereti, helytörténeti dokumentumok gyűjtése, a helyi szellemi kulturális örökség feltárása.

leg megkésettnek tűnnek ezek az ajánlások, hiszen a már kialakult rendezvény-naptárak hasonló módon épültek fel. A projekt keretében megszervezett néhány új esemény kapcsán viszont fontos rámutatni, hogy a közösségi felmérések, a helyi vélemények megismerésének hatására némi hangsúlyváltás érzékelhető a programok jellegében. A települések társadalm szerkezeti és korszecifikus jellemzőihez igazodva erőteljesebben jelentek meg a roma kisebbség, illetve az idősebb korosztály szempontjai és igényei. Amíg Mezőcsáton az állattartó hagyományokra építve különféle bográcson ételekre felfűzött főzőversenyeket szerveztek,²⁶ Ároktón például – ahogy azt a programok lebonyolításában mindkét településen szerepet vállaló szervező kiemelte – a roma lakosság meghatározó jelenléte miatt kevesebb teret kaptak a települési hagyományok, helyettük elsősorban úgynevezett generációs napokat, családokat megcélzó, fiatalokat és időseket összekötő programokat (pl. közös biciklizés) szerveztek.²⁷

A külső ösztönzők, illetve az önkormányzatok és polgármesterek meghatározó szerepe mellett fontos szót ejteni a rendezvények létrejöttét elősegítő helyi civil szereplőkről is. A helyi hagyományok ápolásának igénye főként az értelmiséget és a civil szerveződések tagjait jellemzi. Elsősorban a városi rangú Mezőcsáton, a legnagyobb településen található olyan civil szerveződés, amely Eitler Ágnes fogalomhasználatát alkalmazva lokalitásvállalkozásnak tekinthető,²⁸ és a lokalitásra érvényes szervezőtevékenységét a hagyomány tengelye köré építi. Ilyen például a 2000-ben alapított Mezőcsát Kultúrájáért Alapítvány, amelynek tevékenysége elsősorban a helyi hagyományok őrzésére irányult, és aktívan segítette a városi rendezvények (városnap, szüreti felvonulás) megvalósulását. Később különféle pályázati forrásokat igénybe véve önállóan is rendezvényeket kezdtek szervezni, így a 2010-ben elindított, és tíz éven keresztül megrendezett Csáti menyegzőt,²⁹ a Csáti Kavalkád programsorozat keretében megtartott lovasnapokat és egy őszi, családias hangulatú, a tökfáragás köré épülő eseményt, melyek helyszíne az egyesületi tagok tulajdonában álló, Örökségeink háza nevet viselő régi parasztpépület. Mivel a tagok főállásuk mellett végzik a rendkívül sok időt felemésztő szervezést, teljesítőképességük határt szab vállalásaiknak: a turizmusba már nem tudnak bekapcsolódni, tevékenységük kifejezetten a csátiakat célozza.

²⁶ A program elején, 2019-ben még olyan gasztronapot terveztek, ahol a sparhelten sült krumplilángos, a molnárkalács mellett a cigány kenyér (vakaró, más néven bodag) elkészítésének hagyományát is felelevenítik (KALMÁR szerk., 2019, 11–12.).

²⁷ Ezek a járás több településén is megszervezésre kerültek. Az országos program kritikájaként fogalmazódott meg, hogy a közösségfejlesztési folyamatokból kiiktatták a szociális területet, és elsősorban „kulturális közösségfejlesztés” zajlott, amelyet egyfajta tömegesítés és sematizálás jellemez (PÉTERFI, 2021, 22–24.).

²⁸ A lokalitásvállalkozás alatt olyan konkrét fizikai helyhez kötött társulást ért, amely egy adott lokalitás-jelleg, tematika iránti közös érdeklődés alapján szerveződik; a szabadidő szférájában hat, az adott tematikus tengely köré szervezett cselekvéseket a tagok hobbiként művelik; az endogén és exogén erőforrások elérése érdekében professzionalizáció jellemzi működését; a lokalitás érzésére érvényes elképzeléseket és projekteket szervez (EITLER, 2022, 22.).

²⁹ Ez a rendezvény egy jegyespár vagy házassági évfordulóját ünneplő pár, ezek híján a szerepet eljátszó néptáncos pár összeeskötése alkalmával megrendezett hagyományos, sátras lakodalom, melyre a vendégek jegy megvásárlásával mehetnek.

A kisebb létszámú falvakban az 1990-es években, illetve az ezredforduló környékén létrejött civil egyesületek a bemutatott csáti szervezethez képest tágabb értelemben fogalmazták meg a szerepüket. Széleskörű tevékenységük számos területet ölelt fel egyszerre (szociális-oktatási, kultúraápoló és programszervező, faluszépítő),³⁰ a tagság körében meghatározó a helyi elit (iskolaigazgatók, tanárok, polgármester, lelkész, vállalkozók stb.) jelenléte. Kiemelt feladatuknak tekintették az egykori történelmi, néprajzi, kulturális, gazdálkodási hagyományok kutatását és felélesztését, melyek leginkább megemlékezések, emlékműállítások és rendezvények megszervezésében testesültek meg. Ezek az egyesületek segítettek az önkormányzatoknak megrendezni például a szüreti felvonulást, falunapot, és közreműködtek a nemzeti ünnepek alkalmából tartott megemlékezéseken. Habár a helyiek önszerveződési hajlandóságának és cselekvőképességének kiemelten fontos terepet biztosítanak a látszólag sok mindenkit megmozgató és befogadó tevékenységek révén, még ez a szervezeti forma is rendkívül törekenynek, sérülékenynek bizonyult, hiszen hiába működtek hosszú éveken, évtizedeken keresztül stabilan az adott településen, a közhiteles nyilvántartás szerint többségük napjainkra már megszűnt – szerencsés esetben újak alakultak helyettük.

A helyi hagyományok szerepe a rendezvényeken

A rendezvények szervezői, mint láthattuk, igyekeznek felmutatni a néphagyomány elemeit is, azonban bemutatásuk korántsem egyszerű feladat. A nagy múltú Mezőcsáti Néptáncegyüttes és a néhány iskolai néptánc csoport mellett elsősorban az előregedő és fogyatkozó létszámú, akár évtizedekkel korábban alapított népdalkörök lépnek fel leggyakrabban e rendezvényeken, valamint az egyre élénkebb társadalmi életet élő, a két-éves években sorra alakított nyugdíjas klubok különféle produkciókkal. A turizmust a leghatékonyabban hasznosító, gyékény- és kosárfonással szimbolizált falvakban is nehézséget okoz a hozzáértő személyek csökkenő létszáma. Tiszadorogmán Kosárfonó Szövetkezet működött, az 1960-as években is sokan fontak, az első falunapokon még kosárfonó versenyt is tudtak rendezni a helyieknek, de a kosárfonásra képes emberek száma folyamatosan csökkent, napjainkra csupán három olyan személy maradt, aki eladásra is készít termékeket, köztük egy már 86 éves asszony, aki idén végleg felhagyott e tevékenységgel. Több próbálkozás indult emiatt annak érdekében, hogy iskolásokat tanítsanak kosárfonásra, gyékényszövésre. (3–4. kép) Sikeresnek tűnő kezdeményezés és egyben a kreatív alkalmazkodás példája a helyi hagyományra, valamint a környezetvédelemre is reflektáló papírfonás technikájának elsajátítása. A településen a papírfonást meghonosító asszony korábban nem foglalkozott vesszőfonással, az új technikával az interneten találkozott, és autodidakta módon tanulta meg a fogásokat. A vesszőből font termékekre emlékeztető tárgyakat (többnyire használati értékkel bíró dísz tárgyak, pl. kenyértartó,

³⁰ Az egyik ároktői egyesület célkitűzései között egyszerre szerepelt például a község üdülőfaluvá fejlesztése és a megromlott közrend, illetve közbiztonság helyreállításának segítése: „Ároktői község megújulásáért” Alapítvány. *Mezőcsáti Kistérség*, 1, 5, 2004. augusztus, 3.; Ároktői Helységpártoló Egyesület. *Mezőcsáti Kistérség*, 1, 6, 2004. szeptember, 3.; Faluszépítők. *Mezőcsáti Kistérség*, 2, 2, 2005. február, 9.

3–4. kép Állandó kiállítás a kosárfonásról a Tiszadorogmai IKSZT-ben.
Fénykép: Ispán Ágota Lídia, 2023

tál, szemetes kosár) hulladék újságpapírból készítik és fehérre vagy színesre festik, előállításukba többen is bekapcsolódtak a faluban (kb. négy-öt fő) – illetve néhányan már más környéki településeken is, a kész termékeket pedig értékesítik.

Mezőcsát is nehézségekkel küzd a fazekas-hagyományait tekintve. A 19. században fénykorát élő helyi fazekasság termékeiből a Miska-kancsó és a pálinkás butykos olyan vonzerőt képvisel, amelyben komoly potenciál rejlik a helyi turisztikai szakemberek szerint.³¹ (5. kép) Mivel azonban az utolsó csáti fazekas 1927-ben meghalt, már nehéz feléleszteni a hagyományt. A 2000-es évek elején a helyi általános iskolában indult képzőművészeti oktatás keretében gyerekeknek igyekezett megtanítani a fazekaskodást a helyi tájházát is tulajdonló rajztanár házaspár, abban a reményben, hogy azok idővel képesek lesznek folytatni e mezőcsáti hagyományt.³² Hasonló célkitűzés vezérelte az önkormányzatot, amikor közmunkaprogram keretében létesített egy kézműves műhelyt, ahol korábban három-négy fő, jelenleg egyetlen személy dolgozik. A hagyomány fellevenítésére, „helyreállítására” irányuló erőfeszítések azonban – ahogy arról egy önkormányzati dolgozó beszámolt – egyelőre csak részsikereket eredményeztek: „*Tehát nagyon aranyos, kedves, kreatív hölgyeket foglalkoztatunk, akik, hogy mondjam neked, tehát autodidakta módon innen-onnan elsajátították ennek egy részét. Nyilván a koronagozás az egy nagyon speciális dolog, az nem megy, viszont kisebb dolgokat el tudnak készíteni, magát a Miska-kancsót azt nem. És egyelőre itt ez megrekedt ez a történet.*”

5. kép Helyi fazekas termékek a Mezőcsáti Polgármesteri Hivatal előcsarnokában.

Fénykép: Ispán Ágota Lídia, 2023

³¹ A Leader-iroda vezetője például egy Miska-kancsó fesztivál ötletét említette meg a beszélgetésünk alkalmával.

³² Múlt és jövő. *Mezőcsáti Kistérség*, 1, 1, 2004. április, 6.

A 2006-ban alakult Mezőcsáti Kistérség Községi Munkásainak Egyesülete 2007-ben rendezte meg először a Helyi Termék Fesztivál elnevezésű rendezvényt.³³ A fesztiváltól a kistérségi települések közötti együttműködést, közösségfejlesztést, végső soron a kistérségi tudat kialakulását remélték.³⁴ A Covid19-járványig évente – eleinte valamilyen kisorsolt településen, majd végleg Mezőcsáton – megrendezett eseményen vegyesen szerepeltek a hagyományörző és kézműves, illetve nem tömegtermelésre szánt termékek. A változatos, de idővel szűkülő felhozatalt a közmunkások által előállított helyi termékek egészítették ki. A fesztivált emiatt úgy is jellemezte az egyik interjúalany, mint „*egy ilyen mini közfoglalkoztatotti kiállítás*”.³⁵ Néhány önkormányzat a közfoglalkoztatási pályázatok támogatásával helyi alapanyagokat feldolgozó üzemet is létesített, amelyek szintén a hagyományt használják hitelesítő címkéként termékeik propagálásához.³⁶

Az eltűnő hagyományok mellett fontos kitérni a rendezvényeken sokáig kevésbé reprezentált cigány hagyományokra, és ezzel összefüggésben a kohéziót erőteljesen meghatározó társadalmi integráció és inklúzió folyamatára is.³⁷ A helyi cigányság által leginkább látogatott ünnepek a majálisok, illetve a falu- és városnapok. A falunapi programok alapján különösen az ezredfordulót követő évtized második felétől már alkalmanként megjelentek roma táncscsoportok is fellépőként, és a cigány közösségnek szentelt első önálló ünnepet is ekkoriban, 2007-ben szervezték meg Tiszakesziben. A faluból származó országszerte ismert cigányzenész és nótáénekes, Horváth Pista³⁸ emlékére

³³ A Helyi Termék Fesztivál ötlete a részvételi akciókutatás lehetőségeit a vidékfejlesztésben vizsgáló – a Szent István Egyetem (új nevén Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem) Környezet- és Tájgazdálkodási Intézetében folytatott – doktori kutatáshoz kötődik, amelynek terephelyszíne a Mezőcsáti kistérség volt. A projekttervet egy egyetemi kurzus keretében egyetemi hallgatók készítették el, akik ötletüket egy kistérségi fórumon mutatták be. A fesztivál szervezéséhez több célt is társítottak: a legfőbb a helyi termékek bemutatása a kistérségben és a környéken élők, illetve a turisták számára, továbbá a figyelem felhívása a helyben készült termékek jelentőségére a környezeti és a társadalmi fenntarthatóságukkal kapcsolatban. A projektterv részletesen kitér a fesztiválprogramra, a kommunikációra és a szervezés lépéseire. Az egyesület ezt a programot valósította meg (BODORKÓS, 2010, 103–104.). Az egyesület tevékenyen közreműködik számos más profilú, kistérségi szintű közösségi rendezvény megszervezésében, mellyel a lokálpatriotizmust kívánja erősíteni. <https://mezocsatikozossegfejleszto.hu/bemutatkozas/> (letöltés ideje: 2023. szeptember 20.).

³⁴ Helyi termék fesztivál. *Mezőcsáti Kistérség*, 4, 6, 2007. június, 12.

³⁵ Közfoglalkoztatási Kiállítást 2014 óta évente rendeznek a megyeszékhelyen.

³⁶ A Tiszatarján Kincse Húsfeldolgozó Üzem szlogenje „Úgy, mint régen”, üzletfilozófiájukban pedig azt is leírják, hogy a régi tarjáni böllérek tudására támaszkodnak. A Gelej ízei savanyító- és zöldségfeldolgozó üzem „Hagyományos ízek Dél-Borsod szívéből” mottója is arra utal, hogy a legkorszerűbb eszközökkel, de hagyományos, helyi receptúrák alapján készítik termékeiket. A helyi termékekről bővebben: <https://mezocsathelyitermek.hu/> (letöltés ideje: 2023. szeptember 7.).

³⁷ Mindkét folyamat célja a beilleszkedés elősegítése és a hátrányok csökkentése, azonban az integráció során a társadalom az egyén vagy csoport változását és alkalmazkodását várja el a társadalmi közeg változása nélkül, míg az inklúzió folyamatában fontos szempont a környezet hozzáállásának megváltoztatása is (SEMSEI – KOVÁCS szerk., 2016, 7–8.). Az inkluzív szemléletű rendezvényekre példaként említhetőek a korábban tárgyalt TOP-os pályázat keretében szervezett események.

³⁸ 1941-ben született Tiszakesziben, Budapesten halt meg 1996-ban. 1968-ban megnyerte a Magyar Televízió *Nyílik a rózsza* című versenyét, mely által országosan ismertté vált. Rendszeresen fellépett Bangó Margittal és Kovács Apollóniával, közel 70 lemezt adott ki.

a Cigány Kisebbségi Önkormányzat szervezett július második hétvégéjén emléknapot, amely az emléktábla-avatás mellett a szokásos kísérőrendezvényeket foglalta magába (focikupa, körhinta, kirakodóvásár, főzés). A szórakoztató műsorok már elsősorban a cigány kisebbséget reprezentálták: helyi és környékbeli táncsoportok és énekesek mellett a sztárfellépő a Váradi Roma Café volt.³⁹ Habár a sokáig évente megrendezett esemény Tiszakeszi vendégváros programkínálatában is szerepel,⁴⁰ egyre inkább veszített vonzeréből, és már évek óta nem rendezik meg. Az Ároktői Roma Kulturális és Érdekvédelmi Egyesület 2008-ban első alkalommal szervezte meg hagyományőrző napját helyi és környékbeli táncos, zenés csoportok részvételével, és fő célként a különböző kulturális értékek és szokások megismertetését tűzte ki, reményeik szerint ezáltal hozzájárulva az összetartozás érzésének kialakulásához és a kirekesztő szemlélet feloldásához.⁴¹

Hasonlóan időszakosnak bizonyult a Mezőcsáti Kisebbségi Önkormányzat által először 2009-ben megszervezett A Szabadság és Városi Közösségi Napok nevet viselő rendezvény. A 2010-es meghívó alapján a műsorokat ez esetben is zömmel a helyi és környékbeli roma táncsoportok és énekesek (Tiszakeszi táncegyüttes, Tiszatarjáni Vadmacskák, Ároktői hastáncosok, Mezőcsáti cigánytáncosok, Fekete virág együttes Csátról, Csáti fiúk, egy népszerű szintetizátoros-énekes) adták, illetve ózdi és furta táncosok mellett egy országosan ismert roma énekes (Nótár Mary) lépett fel, végül utcából zárta az estet.⁴² Tekinthejtjük ezeket a rendezvényeket a helyi kisebbség etnikus identitásának felmutatására és megélésére szolgáló eseményként, de legalább ilyen hangsúlyos célkitűzés, legalábbis a szervezők részéről, a többségi társadalomnak való bizonyítás, az elfogadtatás igénye, saját maguk felé pedig egyfajta példaállítás, pl. Horváth Pista személyén keresztül, akivel kapcsolatban – a polgármesteri köszöntőbeszéd hatására is – azt emelték ki, hogy tehetséggel és tanulással elérte a várva várt sikert, emellett a szülőföldjéhez is hűséges maradt.⁴³ A mezőcsáti rendezvényen ekkor adták át a helyi normákhoz való alkalmazkodást díjazó „Példamutató együttélésért”, valamint „A Közösség szolgálatában végzett kisebbségi kultúráért” és „A közösséget képviselő sportért” járó kitüntetések (oklevelet és ezüst medalliont).⁴⁴ Az ároktői tizenéves lányokból álló táncsoport tagjai egy interjúban kifejtették, hogy azért lépnek fel inkább hastánccal,

³⁹ Horváth Pista emléke. *Mezőcsáti Kistérség*, 4, 7, 2007. július, 9.; Horváth Pista-emléknep. *Mezőcsáti Kistérség*, 6, 7, 2009. július, 9.

⁴⁰ Például napjainkban a település központjában kihelyezett információs táblán.

⁴¹ Hagományőrző nap. *Mezőcsáti Kistérség*, 5, 9, 2008. szeptember, 3.

⁴² A roma hagyományok szintén jelentősen megváltoztak az elmúlt évtizedekben a térségben, így az autentikus cigányzene és -tánc művelői is visszaszorultak, és a modern stílus vált népszerűvé. Hagományőrzőbb település a zömmel oláh cigányok lakta Ároktő.

⁴³ A 2009-es emléktábla-avatás alkalmával e mondanivalóval ellenkező hangvételű cikket közölt róla a *Blikk*, amely tehetségét elismerve elsősorban zürös családi háttérét részletezte: <https://www.blikk.hu/sztarvilag/aids-ben-halt-meg-horvath-pista/szwq7dq> (letöltés ideje: 2023. május 22.).

⁴⁴ Dósa András: A Szabadság és Városi Közösségi Napok kulturális rendezvényéről... *Csáti Újság*, XXIV, 8, 2013. augusztus, 12.; <https://www.delborsodileader.hu/index.php/hireink-informaciok/3298-meghivo4> (letöltés ideje: 2023. május 22.). A Kisebbségi Önkormányzat vezetője a rendezvényről szóló 2013-as írásában többször hangsúlyozta egymás megértésének, tiszteletének a fontosságát, egymás értékeinek a megbecsülését, a városban hosszú időre visszatekintő békés együttélést.

„mert meg akarják mutatni, a roma lányok nem csak a cigánytáncban tehetségesek”.⁴⁵ De ez a megfelelési vágy mutatkozik meg abban is, hogy kinek van joga a cigány nemzetiségi önkormányzat nevében a főzőversenyeken főzni. Mezőcsáton például a nemzetiségi önkormányzat majáliskor és a városnapon hatalmas üstökben főz rendszerint babgulyást, gulyáslevest vagy töltött káposztát, utóbbit a vakarónak nevezett cigány kenyérrel, amit ingyen kínálnak a rendezvényre kilátogatóknak. A főzőversenyeken sokszor díjazták a csapataikat, ugyanis elismerten jól főznek („*a roma asszonyok istenien főznek*”), s a megbecsültség fenntartása érdekében úgy vélik, egyáltalán nem mindegy, ki milyen főzőtudással, higiéniaival stb. főz a közösség nevében. (6–7. kép)

⁴⁵ FARKAS Tímea: Ároktői ragyogás. *Népszabadság*, 66, 69, 2008. március 22. 7. <http://nol.hu/archivum/archiv-485908-286126> (letöltés ideje: 2023. május 22.). Ároktőn 2006 telén alakult meg az Ároktői Roma Érdekvédelmi és Kulturális Egyesület – mivel a kisebbségi önkormányzat a romák közti érdekellentétek miatt nem tudott megalakulni a faluban –, amely a roma hagyományok ápolását tűzte ki célul. Ennek keretében 2007-ben jött létre a hastáncos csapat 12–17 év közötti fiatal lányokból. Egyfajta kitörési lehetőségként tekintettek a táncra, bizonyítványhoz kötötték, ki működhet közre. A táncmozdulatokat a televízióból és a videoklipekből tanulták. Fellépéseikért ebédet, alkalmanként néhány ezer forintot kaptak. Uo.

6–7. kép A főzőversenyek résztvevői a tiszatarjáni és a mezőcsái majálisokon.
Fénykép: Ispán Ágota Lília, 2023

Másféle kihívásokkal néznek szembe a Tisza-tóhoz legközelebb fekvő, és fokozatosan üdülőfaluvá átalakuló települések. Tiszabábolna egy gyors ütemben előregedő kis falu, 1949-ben még 1345 főnyi lakossága 2022-re 304 főre esett vissza, az üresen maradó porták és házak⁴⁶ azonban számos idegent vonzottak a településre. (8. kép) Agilis polgármesterének is köszönhetően Tiszabábolna tudott talán a legsikeresebben élni az idegenforgalom kínálta lehetőségekkel, és a különféle infrastrukturális fejlesztések (középületek, utak felújítása) mellett több turisztikai célú beruházást is megvalósított a falu (pl. strand- és kikötőfejlesztés).

Számos magánvállalkozás is működik a településen. 2022-ben már több mint 25 vendégház, és egy forgalmas étterem fogadta az idelátogatókat. 2021-ben egy magánbefektetés eredményeképpen Élményporta néven rendezvényközpontot adtak át (50 fős konferenciaterem wellness helyiséggel és táncpajtával). Ebben a helyzetben a tősgyökeres lakosok és az ún. „gyüttmentek” közötti ellentét is felszínre került, amint arról egy Tiszabábolnán felnőtt, pár éve azonban a járás egy másik településére költöző fiatal interjúalany is szót ejtett.

⁴⁶ Magyarország Helységnévtára szerint 2022-ben a lakások száma 271 db volt. https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=02291 (letöltés ideje: 2023. szeptember 4.)

8. kép „Legvirágosabb hétvégi ház” cím 2014-es nyertese Tiszabábolnán.
Fénykép: Ispán Ágota Lídia, 2023

„– Tiszabábolna szempontjából ugye azt emelném ki, hogy ott, ott még jellemzőbb az, hogy beengedi az idegent.⁴⁷ Tehát nagyon messziről jött embereket beengedik. Én azt látom a település vesztének és a leépülés okának. Beengedtük az idegeneket, az idegenek azok elvitték a vezető pozíciókat, úgymond az iskolaigazgatótól a polgármesterig mindenki máshonnan érkezett ember volt, és nem is érdekelte őket a település megtartása. És ennek ott az eredménye, hogy hamarosan vége van.

– De ők ott laknak, nem?

– De nem lesz, soha nem fogja azt érezni, hogy az a bokor ott az enyém. Vagy amit érzek én, amikor hazamegyek, hogy tudom, hogy az én nagyapám taposta azt az utat, vagy építette föl ezt vagy azt, vagy volt ott, vagy csinálta, vagy élte meg. Ezt soha nem fogja érezni, amit én se érzek itt.”

Az idézett interjúalany a faluban megrendezett közösségi rendezvények egykor aktív résztvevőjeként úgy vélte, hogy a szervezésben közreműködő szereplők és a célközönség is fokozatosan megváltozott: van egy vendéglátó közösség, amely dominánssá vált („magáévé tett mindent”), s a rendezvények már elsősorban az ő messziről érkező vendégkörüknek szólnak.

⁴⁷ A Tiszabábolnával szomszédos Tiszadorogmát, ahol szintén sok a hétvégi ház-tulajdonos, összetartó közösségként ábrázolta, ahol a fiatalok szívesen alapítanak helyben családot.

A turisztikai célokhoz igazított adaptációs folyamatot jól szimbolizálja a 2023 nyarán első ízben megtartott háromnapos Boglya Feszt.⁴⁸ Az öt szomszédos Tisza menti településen (Tiszadorogma, Ároktő, Egyek, Tiszabábolna, Tiszavalk) megszervezett esemény öko-művészeti fesztiválként definiálja magát, amelynek célja a zenei és gasztronómiai élményeken kívül a városi és vidéki közösségek összekapcsolása, a közösségfejlesztés, a kulturális értékek közvetítése és az ökonevelés. A rendezvényt tavasszal egy intenzív Facebook-kampány keretében kezdték reklámozni. „A Boglya Feszt eseménnyel egy olyan fesztivált álmodtunk meg a Tisza vidékén, ahová a fiatalok szívesen kiszakadnak a nagyvárosok forgatagából, és ahová a családdal is bátran eljöhetnek. Hisszük, hogy a kulturális, zenei, gasztronómiai és ökológiai témák jól megférnek egymás mellett.”⁴⁹ A programok között szerepeltek koncertek, zenés és színházi előadások, kézműveskedés és helyi mesterségek bemutatása, közösségi főzés és sütés, társasjáték klub, közösségi mese és irodalmi szalon, portalátogatások, élménytraktorozás az ártérben, közösségi kertészkedés, vezetett túrák. A programokhoz a folyó, a Tisza-tó és a környező pici falvak szolgáltatták „a gyönyörű díszletet”, amelyről idillikus-romantikus képet közvetítve igyekeztek felkelteni a szervezők a leendő fesztiválözölők figyelmét. Habár az egyik reklámszöveg szerint a fesztiválon találkozhatunk „igazi helyi és nagyvárosi arcokkal” is, a fesztivál promóciója (egyeseivel bemutatták a fesztiválnak otthont adó településeket, a környék természeti értékeit, röviden ismertették a hagyományörző foglalkozásokat stb.) és a jegyek magas ára⁵⁰ is jelezte, hogy elsősorban nem a helyiek számítanak a rendezvény célközönségének, hanem ők inkább csak a programok megvalósításában működnek közre.⁵¹

Összegzés

A közösségi rezilienciával kapcsolatos szakirodalom alapvetése, hogy a közösségi ünnepek, fesztiválok – miközben szórakoztatnak és gazdasági célokat is szolgálnak – hozzájárulnak a (közösségen belüli és kívüli) szociális kapcsolatok építéséhez és elmélyítéséhez, teret nyújtanak a közösség tagjainak együttműködésére, különösen a szervezésben közreműködő felek számára, valamint a helyi örökség felmutatásával erősítik a lokális identitást és az összetartozás érzését. Azok a rendezvények sikeresek e téren, amelyek a közösség értékeit, érdeklődését és aspirációit kifejező tevékenységek köré szerveződnek (MACKAY – FOUNTAIN – CRADOCK-HENRY, 2015, 215–216.). A Mezőcsáti járás falvainak példája alapján a rendszerváltás után kialakuló új ünnepstruktúrában a helyi közösségek által elsőként megszervezett, a közös főzés és szórakozás köré épített falunapok jellemezhetők a legtartósabban ezekkel az ismérvekkel,

⁴⁸ A fesztivált szervező alapítvány budapesti, de tiszadorogmai kötődéssel bíró kuratóriumi elnöke évek óta vendégházat üzemeltet, gyerektábort szervez Tiszadorogmán.

⁴⁹ <https://boglyafesztival.hu/boglya-sztori/> (letöltés ideje: 2023. május 23.).

⁵⁰ Napijegy helyszínen felnőtteknek 15 000 Ft, helyi felnőtt lakosoknak 5000 Ft.

⁵¹ Például házitészta-készítő workshop a dorogmai asszonyokkal, traktorozás egy helyi gazdával, csónaktúra, halászati bemutató egy helyi halással, kosárfonás egy helyi népi iparművésszel, termelői piac.

és számos olyan rövidebb-hosszabb életű kezdeményezés is született, amelyek elhalásában a képviselt kulturális elem, illetve szellemiség gyökértelensége, a szervezői kör lendületének kifulladásága vagy a támogató projekt, pályázat lezárulása is közrejátszott. E fesztiválok funkciójában – a paraszti közösségi ünnepektől eltérően – egyre erőteljesebb szerepet kap a települési identitás létrehozása és a látványosságtermelés, a profeszszionális szervezés és a turisztikai, gazdasági szempontok érvényesítése (PUSZTAI, 2020, 326.; LOVAS KISS, 2011, 11.). Ennek egyik legkézenfekvőbb jeleként a települések egymás után kezdték elnevezni a rendezvényeket egyediségük hangsúlyozása érdekében, amelyhez a legfontosabb hivatkozási alapként a történeti hagyományok és a népi kultúra szolgált, melynek közösségi-társadalmi háttere és így identitásformáló ereje napjainkra jelentősen átalakult. Egyfelől arról az általánosan megfigyelhető jelenségről van szó, hogy az eltűnő hagyományok fenntartásában kevesen vesznek részt (többnyire iskolás néptáncsoportok, fogyó létszámú népdalkörök, nyugdíjas klubok, néhány egyesület), és az egy-egy település által ikonikus jelképként választott kézműves tevékenységet is alig folytatja már valaki helyben. Habár a hagyományok felelevenítése, „helyreállítása” érdekében több településen is születtek különféle kezdeményezések, eredményességük egyelőre korlátozott. Másfelől a hagyományokkal való azonosulás problémája felvethető a térségben zajló demográfiai és migrációs folyamatok szempontjából is. Miként reprezentálja például a térség falvaiban a második világháború óta meg többszöröződött létszámú cigány kisebbséget a 19–20. század fordulóján virágkorát élt helyi népi kultúra? A kétezres évek második felében megjelenő cigány közösségi rendezvények biztosítottak leginkább lehetőséget saját etnikus identitásuk megélésére, s ezzel párhuzamosan a többségi társadalomba való beilleszkedés és a helyi értékekhez való alkalmazkodás kifejezésére. Az utóbbi évek ún. TOP-os finanszírozású közösségi rendezvényei szervezősekor pedig már egyre hangsúlyosabban megfigyelhető a kisebbségi kultúra társadalmi befogadására történő törekvés is. Az előregedés és dzsentrifikáció által párhuzamosan érintett falvakban azt láthatjuk, hogy a beköltözők, vendégházak tulajdonosai elkötelezték a helyi hagyományok megőrzése iránt, hiszen nagy mértékben építenek rájuk a falusi turizmus kiépítése során. Az is érzékelhető azonban, hogy a közösségi rendezvények kapcsán egyre inkább áthelyeződik a fókusz a helyi közösségről a településre érkező vendégekre, az ő igényeikre, és arra is van már példa, hogy a helyi értékekre épített fesztivál deklaráltan egy másik, újonnan formálódó, nagyvárosi gyökerű közösség építését helyezi előtérbe, illetve törekszik e két halmaz összekapcsolására. E kontextusok kibontásával árnyalhatóvá válik, milyen szerepet töltenek be a helyi hagyományok köré épített fesztiválok és ünnepek a közösség ellenállóképességének fejlesztésében: már nem feltétlenül képesek a fragmentált, átalakuló közösségek közösen osztott lokális identitásának kifejezésére és így azok kohéziójának megteremtésére, viszont számos olyan kompetenciát fejlesztenek, amelyek erősítik a közösséget, emellett erőforrásként szolgálnak a gazdasági reziliencia kialakításakor.

1. táblázat 2008-as rendezvénynaptár

	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	December
Ároktő	Hősök napja (25.)	Katolikus Kerti Party (7.)	Kecsege Fesztivál (11–12.)	Csörsz Emléknap (2.)	Református Kerti Party (20.)	Szüreti nap (11.) Egészségnap (18.)	
Gelej				„Hagyományörző Együttesek” Találkozója (16.)	Szüreti felvonulás, mulatság (20.)		
Igrici		Dél-Borsod Legsportosabb Faluja (21.)		Új kenyér Labdarúgó Kupa (20.)	Vendégváró Igrici (13.)		Karácsonyi hangverseny (21.)
Mezőcsát	Hangverseny a Református Templomban (18.)	Reneszánsz Kulturális Fesztivál (23–29.)	Csáti Nyár (1–6.)	Kistérségi Lovasnap (30.)	Városi Egészségnap (27.) Mezőcsát Város Napja (28.)		
Tiszabábolna			Pákász Napok (11–12.)				
Tiszadorogma	Református Kerti Party (16.)	Guinness-rekord felállítása a Tisza folyón és Tisza-tavon		Vesszős Napok (16–18.)		Szüreti felvonulás (20.)	
Tiszakeszi			Horgász- és Főzőverseny (5.) Horváth Pista emléknap (5.)	Éjszakai horgászverseny (12.) Falunap (16.)	Szüreti felvonulás (27.)		
Tiszatarján			„A nagy ugrás” (6.)		Helyi Termékfesztivál (6.)		
Tiszavalk	Madarak és Fák Napja (10.)		Gyékényes Falunapok (4–6.)		Szüreti bál (27.)		

	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	December
Mezőcsáti kistérség közös rendezvényei		Kistérségi Születés-napi Zenés Est (28.) Reneszánsz Kulturális Fesztivál (23–29.)		Kistérségi Lovasnap (30.)	Helyi Termékfesztivál (6.)		

Forrás: „Mezőcsáti Kistérség Rendezvényei 2008” című kiadvány.

Irodalom

ARAPOVICS Mária – VERCSEG Ilona szerk.

2017 *Közösségfejlesztés. Módszertani útmutató*. Budapest, Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ – NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. – Országos Széchényi Könyvtár.

BENCSIK János

1982 Adatok a délborsodi falvakból a paraszti árutermelés és piacozás ismeretéhez. In: BALASSA Iván – UJVÁRY Zoltán (szerk.): *Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére*. 407–422. Debrecen, K. n.

BERKES, Fikret – ROSS, Helen

2013 Community Resilience: Toward an Integrated Approach. *Society and Natural Resources*, 26, 5–20. <https://doi.org/10.1080/08941920.2012.736605>

BODORKÓS Barbara

2010 *Társadalmi részvétel a fenntartható vidékfejlesztésben: a részvételi akciókutatás lehetőségei*. Doktori értekezés. Gödöllő, Szent István Egyetem Környezettudományi Doktori Iskola.

BORSOS Balázs

2011 *A magyar népi kultúra régiói 1. Dunántúl, Kisalföld, Alföld*. Budapest, Mérték Kiadó.

EITLER Ágnes

2022 A színpadra vitt népi kultúra szerepe a lokalitás szervezésében. *PNEKAT, Working Paper 2*, 1–38. <https://doi.org/10.15170/PNEKATWP.2022.02.02>

FÜGEDI Márta szerk.

1997 *Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete*. (Népművészeti örökségünk.) Miskolc.

HOLLING, C. S.

1973 Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4, 1–23.

ISPÁN Ágota Lília

2020 *A város vidéke. A falusi lakosság életmódváltása az urbanizáció hatására*. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet.

KALMÁR Erika szerk.

- 2019 *Közösségfejlesztési folyamatok Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a TOP 5.3.1-16 és a 6.9.2-16 pályázatokban.* Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ – NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. – Országos Széchényi Könyvtár.

KOVÁCS Katalin

- 2013 Területi, társadalmi hátrányok és beavatkozási politikák. In: Kovács Katalin – VÁRADI MÓNICA MÁRIA (szerk.): *Hátrányban vidéken.* 25–54. H. n., Argumentum Kiadó.

LOVAS KISS Antal

- 2011 *Társadalmi ünnepek közösségi funkciói az ezredfordulón.* (Studia Folkloristica et Ethnographica 56.) Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék.

MACKAY, Michael – FOUNTAIN, Joanna – CRADOCK-HENRY, Nicholas

- 2018 Festivals as Devices for Enhancing Social Connectivity and the Resilience of Rural Communities. In: MAIR, Judith (ed.): *The Routledge Handbook of Festivals.* 214–222. London – New York, Routledge.

MÁRKUS István

- 1986 Az „alföldi út” és elakadása. Igrici, Gelej, Mezöcsát. *Valóság*, 29, 4, 30–58.

MEZŐCSÁTI JÁRÁS

- 2015 *Mezőcsáti járás Esélyteremtő Programterv.* Készült az ÁROP-1.A.3-2014-2014-0043 „Területi együttműködést segítő programok kialakítása az önkormányzatoknál a konvergencia régiókban” című projekt keretében. Mezöcsát.

MEZŐCSÁTI KISTÉRSÉG

- é. n. *Mezőcsáti Kistérség, kistérségi helyzetelemzés.* Az MTA GYEP Iroda által készített kistérségi tükrök. https://gyerekesely.tk.hu/uploads/files/vegl_Mezocsati_kisterseg_tukor_11maj4.pdf

PAPP József

- 2000 *Tiszadorogma, a „vesszős falu”.* Debrecen, Ethnica.

PÉNZES János – PÁLÓCZI Ágnes – KOSZTA Jennifer

- 2018 A cigányság szociálgeográfiai vizsgálatának településen belüli lehetőségei – esttanulmányokon keresztül. In: PÉNZES János (szerk.): *Falu – város – periféria: határon innen és túl. Süli-Zakar István professzor emlékére.* 116–125. Debrecen, DIDAKT Kft.

PÉTERFI Ferenc

- 2021 Fejezetek a közösségfejlesztés magyarországi történetéből. A felépülés és/vagy beépülés esélyeiről. *Szociálpedagógia*, 18, 11–28. (Közösségfejlesztő gyakorlatok tematikus szám).

PUSZTAI Bertalan

- 2019 Falusi és kisvárosi fesztiválok: közösségi szokások vagy a helybelieket kiábrándító szervezett események. *Kulturális Szemle*, 6, 1, 96–104.
- 2020 A rurális fesztiválszcéna a közösségi fesztiválok és a tervezett események keresztútján. In: DOBÁK Judit – R. NAGY József (szerk.): *ePub Docendo*

- discimus: A 60 esztendőös Kotics József köszöntése.* 323–332. Miskolc, Miskolci Egyetem BTK Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék.
- SEMSEI Imre – KOVÁCS Klára szerk.
2016 *Inkluzív nevelés – inkluzív társadalom.* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- SZÉKELY Iván
2015 Reziliencia: a rendszerelmélettől a társadalomtudományokig. *Replika*, 94, 7–23.
- SZENDI Dóra
2015 A lokális humán fejlettségi index eloszlása és területi autokorrelációja Németország és Magyarország esetében. *Területi statisztika*, 55, 6, 556–591.
- SZOKOLSZKY Ágnes – V. KOMLÓSI Annamária
2015 A „reziliencia-gondolkodás” felemelkedése – ökológiai és pszichológiai megközelítések. *Alkalmazott Pszichológia*, 15, 1, 11–26.
<https://doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2015.1.11>
- VADÁSZ István
1995 *A Közép-Tiszavidék kisvárosai a XIX–XX. században. A Közép-Tiszavidék központ jellegű településeinek szerepköre és vonzaskörzet-rendszere a XIX–XX. században.* (A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 54.) Szolnok – Tiszafüred, Damjanich János Múzeum.
- VERCSEG Ilona
2020 *Közösség és részvétel. A közösségfejlesztés és a közösségi munka gyakorlatának elmélete.* Budapest, ELTE Társadalomtudományi Kar.
- V. KOMLÓSI Annamária – RICHTER Júlia
2015 Az egyéni és közösségi reziliencia kapcsolata a vörösiszap-katasztrófa tapasztalatainak fényében. *Alkalmazott Pszichológia*, 15, 1, 61–76.
<https://doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2015.1.61>

ÁGOTA LÍDIA ISPÁN

THE ROLE OF LOCAL TRADITIONS IN BUILDING COMMUNITY RESILIENCE IN THE MEZŐCSÁT DISTRICT

The basic premise of the literature on community resilience is that community celebrations and festivals – while entertaining and serving economic purposes – contribute to building and deepening social relations (within and outside the community) and boost the community’s internal cohesion and sense of place. In this context, my study examines the community events of the Mezőcsát district in the Northern Hungarian region – a segregated, highly vulnerable area that can be defined as a social crisis zone – at the municipal and district level, reviewing the process of their development since the regime change. In doing so, I pay particular attention to how the local community began to appreciate its traditions, how and for what purposes it presents them at events that address the community as a whole, what role external incentives (development strategies, calls for proposals) and local NGOs play in this process, how they contribute

to enhancing local identity and cohesion, and what problems the issue of identification with local traditions raises in the context of demographic and migration processes in the region.

Keywords: community resilience, community celebrations and events, local traditions, local identity